

natívum. Szó szerint életet (din) előállító (gir) vagyis teremő.

Mindezeket a szavakat megtaláljuk nyelvemlékeinkben, persze már fejlesztett alakban.

Meg kell végül említenem, hogy a sumer *írás* gyakran felcserélte a szavakat. Ezt *inverzió*nak nevezik. Egy szótagnyelvben a szavak sorrendje nem bír különösebb jelentőséggel.

Pl. az *eredeti* Zu - e n helyett En - z u, Ki-en helyett En-ki, Zu-ap (Zu-ab) helyett — Ap - z u formát használták. Az inverziót Halevy «*grafikus irnokfogásnak*» minősíti. John Dinley Prince: «papi írásmódnak» nevezi, mely nem egyezett a beszélt nyelvvel.

A sémi népek által használt «Sin» — nem az «En - z u»-ból keletkezett, hanem a sumer «Zu-in>Su-in» összevonása. Prince álláspontját igazolja a *magyar nyelv* is. A «ZU - a p» = tenger + ha = hal szóból keletkezett a magyar czápha — ma: cápa szavunk, amely tényleg a «*tenger hala*».

Ezek voltak tehát a sumer nyelv *lényeges sajátosságai*, amelyeket a nyelv-összehasonlításnál figyelembe kell venni.

Az összehasonlító nyelvtudomány álláspontja szerint azonban két nyelv rokonsága *tudományosan* — csakis a hang- és szó történet alapján bizonyítható.

A SUMER NYELV HANGTÖRTÉNETE

A sumer és magyar (ó-magyar) hangtörténet vizsgálata során arra a — tudományos szempontból igen jelentős — megállapításra jutottam, hogy a *sumer és magyar nyelv hangtörténete kiegészíti egymást* és a 6000 éves nyelvfejlődésben — kimutathatóan — *semmi szakadék vagy hézag* nincsen!

Ez más szóval azt jelenti, hogy az ősi sumer és a kései magyar nyelv *egyazon nyelvnek* — különböző időkből származó — változata. Ezt a *tényt* régi nyelvemlékeinkből vett példákkal kívánom igazolni.

A sumer nyelv a «fej» (caput) megjelölésére eddigi ismereteink szerint két (2) szót használt. Nevezetesen: «sag» (za g) és «igi» (változatai: ege, ugu) szavakat. A «sag» volt a használatosabb; az «igi» a *szembenéző fejet*, a fej frontális részét, tehát főleg az arcot jelentette. A magyar nyelvben mindkét szó megtalálható! Mégis a «fej» megjelölésére az «igi» (ege- ugu) szó maradt fenn — a «bi» = *övé* névmás eléje helyezésével. Így lesz: «bi-igi» — «be-ege». A sumer nyelvben — az azonos hangzású szavaknak (különösen az «igi» szónak) igen sok jelentése volt. Ezen az állandó mozgásban-fejlődésben levő sumer nyelv úgy segített, hogy az *alap-*

szó elé vagy után megkülönböztetésül — a «bi», «mu» vagy «ni» névmást helyezte. Például: bi-igi, — be-ege = feje; se-mü — se-me = szeme; ni-mu, ni-vu = neve.

Itt fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a klasszikus sumer a III. évezred közepéig (Gudea lagaši király idejéig) az archaikus «i» hangzót használta, de az i.e. III. évezred végén, ezt már felváltotta az «e» hangzó. (In — en; igi — ege; In-ki — En-ki; Zu-in — Zu-en stb.) Érdekes, hogy a magyar népi nyelv ezt az archaikus «i» hangzót fenntartotta a mai napig, sőt előnyben részesíti az «e» — «é»-vel szemben.

Ezek után térjünk át a bi-igi, be-ege = fej, fő, eleje stb. jelentésű szó — *fejlődési tendenciájának* bemutatására, előbb sumer aztán magyar nyelven. Az «igi» alpból kiindulva — a *sumer ékírásban is kimutatható* — szó és hangfejlődés a következő: bi-igi > be-ege > pe-ege.

A további, vagyis magyar hangfejlődés: — «f» hangzója a *sumer írásban* hiányzik. Egyes assziológusok (pl. Weissbach, német) azonban rámutatnak arra, hogy a beszélt nyelvben ez a hangzó is *jelen* volt. A görög átírásban ugyanis a sumer «b - p» mint «f» hangzó szerepel. Pl. Dil-bat (a sumer Vénusz csillag) görög átírásban Dele-fat. Bárczi Géza professzor — a tárgyalt szó magyar hangfejlődését — időrendben a következőképpen állapította meg: fege > fege / > fehe > feje vagy a «g» lekopásával: Fee ritkábban feu — fu-u fő.

Helyezzük most — ugyancsak időrendben — egymás mellé az ősi sumer és magyar (ó-magyar) fejlődési tendenciákat, akkor megkapjuk a következő *fejlődési vonalat*:

bi-igi, be-ege, pe-ege, fe-ege, fe-ghe / fe-he / fe-be — feje, vagy lekopással «fe-e ill. fu-u = fő».

Az itt bemutatott fejlődési vonal alapján *tényként* leszögezhető, hogy a sumer és magyar nyelv hangtörténete *folytatólagos* és tökéletesen kiegészíti egymást. Már ez arra is enged következtetni, hogy a magyar nyelv ősforrása és *alap-nyelve*: az *ősi sumer* nyelv.

A magyar «fege» (be-ge) szónak közvetlen sumer előzménye: «pe-ege». Érdekes és döntő jelentőségű, hogy az utóbbi szót is megtaláljuk nyelvemlékeinkben (1047): pe-eg gi-iš (pek-kis) formában. Ennek jelentése: fő-úr (gi-iš = úr).

A magyar «fejedelem» (princeps, dux) szó is *sumer* eredetű, sumer prototípusa:

Bi-igi-idi-il-im, Be-ege-ede-el-em. Idi-il-im = úr, uralkodó, szószerint: szemet fel-emelő.

Jelentése: *fő uralkodó*. Van ilyen sumer királynév is!

Vö.: *Edeleeny* helységnévvél: (Idi-il-in-ből).

Említettem, hogy a tárgyalt szóban az archaikus «i» hangzót a *népi nyelv* (illetve tájszólás) mind a mai napig fenntartotta: bi-igi > fi-igi > fihi > fi ez utóbbinál az «i» hangzó már meghosszabbodik: «í» lesz belőle. Pl. fi-sü = fésű, szószerint: fejtisztító, mert a második szótág «š u» = tisztítani. Fi-kető = fej-

kötő vag főköttő. A «ketu» a *kešda* szóból származik, jelentése: köt, hozzáfűz. Ennek fordított változata: *kötőfík* = kötőfék. (A lovak fejére teszik.)

Amint tehát láttuk, a «b» és «p» mássalhangzók *fejlődési irányzata*: $b > p >$ és mint majd bemutatom a «w» is.

A «g» (vagy «k») *h* (gh) *h* (teljes elkopás) vagy «j» ez viszont a magyarban «gy» kettős hangzóval folytatódik.

Fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy bár a sumer nyelvben a «g» és «k» *párhuzamosan* volt használatban, mégis a «g» hangzót kell az *eredetinek* tekinteni. A sumer nyelv ugyanis a *lág*y (zöngés) mássalhangzókat (b, d, g) részesítette előnyben, az «emfatikus» (kemény) hangzók (p, t, k) ellenében. Ez utóbbiak már *fejlemények* és szerintem *idegen* — főleg sémi — hatásra kerültek a nyelvbe.

J. Halevy megállapította, hogy a sumer nyelvben nagyszámú a *szabálytalan változás*: a mássalhangzóknál:

Pl.: $g = d = n$ (igi — idi — ini)
 $g = k = h$ (gal — kal — hal)
 $s = z = s$ (si — zi — si)

A mássalhangzóknál a szabálytalannak látszó és valóban szabálytalan változások — tényeg szépszámmal vannak. De Halevy ezt a nyelvjelenséget is antisumer teóriájának szolgálatába állította. Azt mondotta ugyanis, hogy amely teória csak így tudja magát fenntartani, az *el van marasztalva*.

Szerintem a szabálytalan változásoknak az a magyarázata, hogy minden egyes sumer városállam *külön kultúrkört képezett*. A nyelvfejlődés így tehát *nem volt egyenletes*. Egyes szavak a fejlődésben *megakadtak* és a nyelvfejlődésben, — különösen a vegyes lakosságú területeken —, *idegen hatások* is érvényesülhettek.

A sumer papok és írnokok viszont igyekeztek az *ékirásban* minden formát megörökíteni. Így az *írott nyelv* sokszor nem egyezett a *ténylegesen beszélt nyelvvel*, hanem bizonyos mértékig — később «potpourri» volt.

A magyar nyelvemlékekben is találunk hasonló nyelvjelenségeket. Pl.: ugyanazon nyelvemlékben: «ege» (igi-ből), — a másik helyen már: «eie» (ugyancsak «igi»-ből) szerepel; vagy a régi: «pege» (be - ege -ből) mellett már a fejlesztett «feu» vagy «Fu» olvasható. *Tehát itt sem volt a fejlődés egyenletes*.

A szavak fejlődésben való *megrekedése*, a nyelv fejlődésének velejárója (coefficientense). Ebből következtetni tudunk egyben a szó *keletkezésének idejére*.

Vegyünk négy magyar szót, amelynek mindegyike sumer gyökökre vezethető vissza :

1./ bagoly, 2./ pokol (pukul), 3./ fakul és 4./ vakul.
 $ba > pa$ (bar, bur-ból) = fény, világosság, fényleni, világítani.

$gul / gal / > kul$ = elpusztulni, elveszni, megsemmisülni.

$hu = ma$ dár,

ba-gul vagy pa-kul = sötétség (szó szerint: a világosság (fény) - elpusztulása (megsemmisülése).

1./ ba-gul-hu > bagulju > bogolyo > = a sötétség madara.

2./ pa-kul (vagy előreható illeszkedéssel) pu-kul > pokol — sötétség (t.i. országa = «kur»).

Ezek kétségtelenül a *sumer idők*ből származó szavak, illetve összetételek.

A másik két szó már magyar fejlemény.

3./ fa-kul = fényét veszti, vagyis kifakul.

4./ va-kul = szeme világát (fényét) elveszti, megvakul.

A magyar nyelvben van a «g» hangzónak egy a fentiekől eltérő fejlődési irányzata is, ahol a «g» — «h» útján —: «w» lesz. Megfigyelhettük, hogy a g—k más-salhangzó a sumerban «h» útján, eltűnik, — ez különö-sen gyakori a szó *elején* és a szó végén (fege > fehe > fee). A «bar» szónál, mint láttuk a szóvégi «r» kopott le (bar > ba, par > pa).

Foebel assziológus — a «g» — «k» mellett elvethető mássalhangzóként még a *d, t, m, n* és *r* hangzókat említi.

A sumer *g > h* után a magyar hangfejlődésben ki-mutatott «h» és «j» hangzó az *ékirásban nem fordul elő*. Varga Zsigmond magyar orientalista szerint azonban a *beszélt nyelvben* ezek jelen voltak. A - a = A j a, Halé-vy szerint a «ga» — ház — sémi formája «haj», pl. h a j - k a l = palota (e - gal).

A magyar nyelvben a házat: hajléknak vagy hajloknak is nevezik. A sumer *d - t* hangfejlődéssel kapcsolatban

nincs probléma. Itt is megemlítem, hogy a zöngés (lág) «d» hangzó az előzmény. Pl.: *din > tin* = élet, *dal > tal* = fényes; *dug > tuh* = *nyit* — megnyit stb.

Az *š > z > s* sumer mássalhangzók, nemcsak a sumer-ben, de a magyar (ó-magyar) nyelvben is váltják egy-mást..

A magyar «szolga» szó hangtörténetének vizsgálá-takor a változások *időbeli sorrendje* is rögzíthető.

Szolga szavunk sumer ősalakja (prototípusa): *š u - l u h - g a* vagy a két utolsó szó felcserélésével: *š u - g a - l u h*.

Elemezve:

luh (lag, lug-ból) mozgást jelentő ige = járni, mozgatni,

ga (gar-ból) = csinál, tesz, végez.

Fordítása tehát szó szerint: a kéz mozgást végez — azaz cselekszik — *dolgozik*. A «szolga» eredeti jelen-tése tehát: «dolgozó, cselekvő». Nyelvemlékeinkben ezt a szót a következő formákban találjuk:

1222/23-ban: *z u l u g a*

1237 -ben: *z u l g a* (itt hangkiesés, elizió történt)

1335 -ben: *z o l g a* (u—o változása)

Később és ma: *s z o l g a* (z—sz) változás).

A fent említett: *š u - g a - l u h* szót a *népi nyelvben* találjuk meg: *s z ó g á l ó* (főnév) és *s z ó g á l* (ige) fej-lesztett alakban. Vö.: az *akkád és asszír: s u k a l* és *s u k a l l u* szóval, amelyeknél az etimologikus össze-függés nyilvánvaló.

Ezek volnának azok a sumer nyelvi sajátosságok, illetve fontosabb hangtörténeti kutatási eredmények, amelyeknek ismerete lényegesen megkönnyíti — nyelvemlékeink helyes vizsgálatát.

Régi nyelvemlékeinkből természetesen csak azokat a «szemelvényeket» fogom bemutatni, amelyek — megítélésem szerint — a s u m e r — m a g y a r nyelvi kapcsolatokat jobban megvilágítják és a kiértékelésnél döntő jelentőségűek.

I.

A TIHANYI APÁTSÁG ALAPÍTÓLEVELE

(1055)

Ez a nyelvemlékünk 1055. évben kelt. Tartalmazza I. András magyar király által alapított tihanyi Benedekrendi Apátság részére adományozott birtokokat és annak határait. Az oklevél hitelességéhez kétség nem fér! Az oklevél latin nyelven íródott. Nyelvészeti szempontból — kiemelkedő fontosságúvá — a latin szövegbe beágyazott *«magyar nyelvi szórványok»* teszik.

Ez alkalommal csupán azokkal a «magyar szórványokkal» kívánok foglalkozni, amelyek *alaptételeim helytállóságát* — szemléletesen támasztják alá. Vegyük ezeket sorra.

1. Az első «magyar szórvány»: *«Tichon»*. Ez mai nevén: *Tihany*, amint a címben is szerepel. A név a későbbi latin nyelvű oklevelekben: Tikhon, Tikonien-sis, Tichoniensis. Tehát ezekben a: k, kh, ch írás változik, majd «h»-ban állapodik meg. Ez a hangváltozás a sumer hangfejlődéssel egyező: g vagy k > h > h.

A név sumer prototípusa (ősalakja):

Ti - ku - un u

A sumer szöveg elemről-elemre:

Ti (til-ből) = élet,

ku = fényes, tiszta, kegyes, szent, Jules Oppert (francia) az «*eme-ku*» szóval kapcsolatban utal arra, hogy a «ku» imádást is jelent, ezért «szent» értelemmel kell fordítani — tehát «szent nyelv»;

un u = ház, lakás (pl. Ud - un u = Nap/Világosság/ háza, egyébként «Larsza» város ősi neve). A magyar helységnevek között megfelelője: A d o n y község.

Tihany jelentése: Szent (kegyes) élet háza.

Nyelvészeink a sumer nyelv ismerete nélkül — a szláv Tichomir, Tichoslav személynevekkel hozzák etimologikus kapcsolatba a nevet. A szláv nyelvben azonban a kezdő «Ti» szótag «Tyi»-nek olvasandó és ejtendő. Sokkal inkább elfogadható a fenti megoldás, mert hisz Tihany volt a szerzetesrend Apátságának kolostora és temploma és itt valóban szent (kegyes) élet folyt.

2. *F u k*. Ezt a szórványt a kutatók azonosítják a mai Sió-fok helynév *második* tagjával.

Sumer ősalakja (prototípusa) és fejlődése:

b u - u g u > b u - u k u > p u - u k u > f u k u > f o k.
Ez tulajdonképpen az elől bemutatott: bi-igi, be-ege — fej, fő, *felső* része, *eleje* jelentésű szónak «u» hangzós változata, ahol a «g» fejlődése «k»-nál megrekedt. Sze-

mantikailag egybevezethető a vár-fok, hegy-fok szavakkal, ahol is a *f o k* szó a vár vagy hegy kiemelkedő *felső* részét jelenti.

A sumer «u» hangzónak itt — o — hangértéke van!

3. E nyelvmemlékünkben kétízben is előfordul a «Huluoodi» helynév, amely egyébként egy nagyobb birtoktestet jelölt a Balaton partján.

A helynév sumer prototípusa:

H u - l u - h u - U d - i

Jelentése: *Halál őre.*

Ez valamelyik «Sorsmeghatározó» (Namtar) sumer isten (valószínűleg: N á n a - I s t á r) neve, amit ősi sumer szokás szerint, mint óvó és védő nevet *személynév*-ként is használtak.

Elemzés: (Analízis)

Gul vagy gal > hul vagy hal = pusztulás, megsemmisülés.

La vagy lu (lal vagy lul-ból) = teljes, teljesnek lenni. A két szót összetéve: H u l - l a l vagy H u l l u = teljes pusztulás, azaz: h a l á l.

Vö.: a mai «halál» és «hulla» szavainkkal.

H u (g u vagy g a - ból) = genitívusz eset

U d (vagy A d) = őrző (de Atya jelentésű is.)

I vagy «e» = ö v é (a birtokos névmás egyes száma 3. személye): teljesen: *i - n i, e - ne.*

Itt is az «u» = «o»; olvasata tehát Hollódi, sok ilyen magyar családi név van. A kutatók «Hollád» község nevével azonosítják. (Ez szintén lehetséges.)

A *Várad Regestrum*-ban (1208—1235), egy másik nyelvemlékünkben már kifejezetten személynévként szerepel az itt tárgyalt helynév megfelelője (aequivalense):

«Num Wolo hood»

Sumerul: Nu-um Wulu (Mulu) hu-ud.

Jelentése: Nem létezésnek (vagyis halálnak) őre.

Elemzés:

Nu-um vagy Na-am = nem (tagadó szó)

Mu-lu vagy Wu-lu = létező, való, létezés

A sumer «eme-sal» dialektusban «embert» (lu) is jelent.

Az «Ud» szó már ismeretes. Az ékírásban «m = W».

A «hu» (gu-ga) itt is genitívus.

Ennek a kifejezésnek pontosan ellentéte, de szerkezeti felépítés tekintetében vele azonos, *Benedek* veszprémi ispán (comes) latinnyelvű végrendeletében előforduló magyar személynév:

«Wolo od»

Sumerul: Mulu «Wulu» hu-ud.

Jelentése: A létezésnek (vagyis az életnek) őre. A sumer mitológia szerint a sumer «sorsmeghatározó» istenek nyakukban hordták a földi emberek «sorstábláit» — így az élet és halál őrei (urai) voltak. Ezt fejezi ki a magyar «isten» szó, mely teljesen:

Uristen (régi: ut-üstén — 1046).

Elemmezve: ur vagy ud (ut) = őriző, pásztor

Uš (Iš) = halál

Tin (ten) = élet

Jelentése: Élet és halál őre (ura).

Ezzel a szóval részletesebben foglalkoztam: *«Isten és vele kapcsolatos neveink etimológiája.» Budapest, 1970.* című tanulmányomban.

Ami a «halál» szót illeti, ez közismert nyelvemlékünkben a: *«Halotti Beszédben»* (1200 körül) is előfordul a következő szöveggel:

Halalnek halalaal holz.

Sumerul: Hal-lal-ne-ke ha-lal-a-ha-hul-zu

Mai nyelvünkön: Halálnak halálával halsz.

A sumer szöveg szószerinti fordítása:

Teljes pusztulásnak, teljes pusztulásával, pusztulsz el.

A szövegben ismeretlen szavak:

ne-ke vagy na-ka = őneki, sumer datívusz, de genitívusz is. Ennek megfelelő a magyar «-nak, v. -nek» rag (szintén datívusz és genitívusz).

ha (ga-gi, ka-ki) = -val, -vel (társhatározó)

zu = te, (Személynévmás egyes szám 2. személye, a magyarban sz változással.)

Amint láthattuk, a latin betűvel és fonetikával írt sumer szöveg a *magyarral* feltűnően egyező, úgy alakilag, mint jelentésánál is.

4. *Zakadat*. A nyelvemlékben kétszer fordul elő; — egyébként igen gyakori földrajzi név hazánkban. Mai néven *Szakadát*.

Sumer előzménye: Za-kad-da-atu

Jelentése: H a t á r k ő, szó szerint: két őriző köve.

Más sumer változata: Z a - k u d - d u - u r - r i, azonos jelentéssel. Az elnevezés onnét származik, hogy a sumer határköveken az Isten és a király, tehát két őriző (pásztor) képe volt látható. Ezek őrizték a határokat és ezért volt szent és sérthetetlen úgy a kő, mint a határ.

Elemelve: Z a = kő
kad-da v.
kud-du = k e t t ő (kas-da-ból,
előre ható hasonulással)
a t u és u r = őriző (Halevy szerint is)
a t u a sumer u t u
változata

5. *U r s a*. Szintén helynév. A kutatók kapcsolatba hozzák: Ő r s — Ő r s i helynevekkel. Szerintem ez eredetileg «méltóság», majd személynév volt.

Sumerul: *U r - š a* vagy *U r - š i*

Jelentése: *Kegyes pásztor (őr)*.

A teljes sumer név: *U r - š u - u r u*, a városállam kegyes pásztora (őre).

Anonymus «Gesta Hungarorum» című krónikájában (1200 körül) pontosan *í g y* szerepel, mint *honfoglaló* vezérnév. Más sumer megfelelője: *S i b - z i - k a l a m - m a* = Az ország hű (kegyes) pásztora. Ebből az tűnik ki, hogy a magyar fejedelmi személyek (dux) az ősi sumer hagyományokat megtartva — *f ő p a p i* funkciót is gyakoroltak.

Elemzés: *U r v. s i b* = őriző, pásztor
ša-ši-šu (šag-ból) = kegyes, fényes, tiszta
u r u = városállam
k a l - a m - m a = ország

6. *P u t u w u e j e z e (e t) k n e z*

Új sumer: *Putu - wu - ege - ze (et) ke - en - es*

Régi sumer: *Pata - mu - igi - zi (et) ki - in - is - e*

A «pata - mu En - lil - ke» kifejezés gyakran szerepel az ékíratos táblákon. A szakirodalomból pedig ismerjük a *Pat-en-zi*, *Pat-e-zi* vagy csak röviden «En-si» kifejezést, mint a sumer «papkirályok» címét. Itt tudni kell, hogy ősi sumer jogszokások szerint az ország *legitim* uralkodója csak az lehetett, aki En-lil istentől — Nippur-ban — főpapja útján — az uralomra megbízást nyert, pontosabban, akit ez «néven nevezett». Ez sumer kifejezéssel: *P a d - d a - m u > P a t a - m u*, előreható illeszkedéssel *Putumu*. Az *ig i - z i > e g e - z e > e i e (e j e) - z e* jelentése: kegyes úr (vagy igazi úr).

Szemantikailag (jelentéstanilag) ez teljesen egyező a sumer királyok *En - z i* címével.

A «*putu wu e j e z e*» = «néven nevezett kegyes (igazi) úr» tehát ugyanannyit jelent, mint a sumer: *Pat - e - z i* — vagyis uralkodót, királyt.

Ehhez kapcsolódik az — *e t* — latin kötőszóval — a «K N E Z» szó. Itt nyilvánvalóan hangkiesés (elizió) történt. Olvasata így: *kenéz*. Minthogy a sumer «š» a magyarban is sok esetben «z»-vé változott — a sumer prototípus:

eredeti alakja: *ke-en-eš-e*
ki-in-iš-e

Jelentése: *Ki-en* (*En-ki* isten) gyermeke.

eš (*uš-iš*) = gyermek, vér, ivadék (Halévy).

Szószerinti jelentése megegyezik a *ki-in-gir-ke-en-ger* — régi sumer népnévvel.

A királylisták szerint a II. *uri* dinasztia egyik királya (*Entemen-a* kortársa): *Lu-gal Ki-in-iš-e du-du*.

Minthogy úgy a sumer, mint a fenti szövegben — ez a szó az uralkodói cím (*Lu-gal*, — *Pat-e-si*) után következik, valószínű, hogy mindkettő a király — főpapi funkciójára — utal. Ezt alátámasztja, hogy a magyarsággal érintkező *szláv* népek — «pap, fejedelem» (fürst) jelentéssel vették át a tárgyalt szót.

Mint már előbb is említettem — ez a szó helyneveinkben: *Kenese*, *Kenéz*, *Kinizsi*, *Kanizsa* formákban fordul elő.

7. *Gisnau* helynév. Nagyobb birtokot jelöl.

Sumerul: *Gi-iš-na-gu*. Jelentése: *nagy úr*.

Elemzés: *Gi-iš* vagy *Di-iš* = *úr*

na (vagy *nu*) = *nagynak lenni*,
kiemelkedni

gu (*ge*) — *lekopással «u»* = *adjectivum* —
képző.

Tehát: *na-gu* vagy *na-u* = *nagy, magas*

Ezt a helynevet *Kisbár* község nevével azonosítják a kutatók. Miután: *ki-iš* (*gi-iš*-ből) = *úr*; *ba-r* = *fé-*

nyes, ennek jelentése: *Fényes úr*. Azt, hogy *ki* ez a *fényes* illetve *nagy úr*, megmondja a község régebbi neve: *Apáti* (*Kisbár* — *apáti*), vagyis a *Tihanyban* székelő «*Apát*». Nyelvemlékeinkben előfordul a: «*di-iš*» változat is: *Di-is-na-azag* — *Disznaasszó*.

Sumerul: *Di-is-na-u-azag*. Az eddig ismeretlen «*azag*» szó jelentése: *fényes, tiszta, szent*. Szószerinti jelentése: *Szent, vagy fényes, nagy úr*. Ez nyilvánvalóan még *magasabb egyházi vagy világi méltóságot* jelölt. Ma már pontosan azonosítani nem tudjuk.

8. *Nogu azah fehe* határmegjelölő helynév.

Miután a *bi-igi>be-eg*e (fejlesztett alakban «*fehe*») nemcsak *főt*, de *főembert*, *urat* is jelent, ezt szintén úgy fordíthatjuk: *Nagy szent (fényes) úr* esetleg *fejedelem*. Vö.: egyébként «*Aszófő*» községnévből.

9.—10. *Munarau kerek* és *Monarau buku*.

Mindkét határ megjelölés a «*gisnau*» apátsági birtokra vonatkozik. Szerintem úgy a «*kerek*» mint a «*buku*», helységnevek-, *jelzős formái*. Tehát: *kerek-i*, *fuk-i* (nem valószínű, hogy *Sió-fok*).

A «*munarau* — *monarau*» szó sumer megfelelője:

Mu-na-ara-u.

Ez elemről elemre: *Mu* = *mag*

na = *kő*

ara-u = *örölő*

Szószerint: *magot őrlő kő* vagyis *malom*.

Vö. A népies «*mónár*» szóval, ami *malomgazdát* jelent.

A «*mogyoró*» szó hasonló a fentiekhez:

Mu-gur-u vagy Mu-un-gur-u = kerek magú,
(magja kerek). Mu = mag, un (u-nu) = övé, gur
= körbemenő, körbeforgó, vagyis kerek.

11. *Kulun* (latinosan: Culun) tó és predium is.

Sumerul: *Kul-unu* vagy *Kalan*.

Elemzés: *Kul* vagy *Kal* (gal-ból) = gyerek

An, *A-nu* = Ég vagy Égisten.

Jelentése: Ég gyermeke vagy Égisten gyermeke.

Dávid Antal magyar assziriológus szerint a sumerok az
Ég vagy isten gyermekének nevezték és tartották magu-
kat. (Babilon és Aššur, Budapest, 1926.) A név onnét
veszi eredetét, hogy a tó és predium valószínűleg a «hon-
foglaló» *Kalan* nemzetség szállásterületéhez, illetve
birtokához tartozott. Ez a feltevés azonban további ku-
tatást igényel.

Mahler Ede (magyar) kutató megemlíti, hogy *Nippur*
város neve azonos volt a Bibliában szereplő «Kálné»-val,
ami ékiratosan: «Kul-unu». Egyébként *Nippur* volt a
kulturális élet központja. Sumer földön *uru-azagga*
= «szent városnak» is nevezték.

12. *Ekli* (latin: Ecli). Itt is hangkiesés történt. Tel-
jesen: *Ek-ili* vagy *Ekeli*.

Sumer formája: *Ek(e)-il-i* (*Ege* vagy *Igi-ili-ből*).

Jelentése: Az «*Ég-ura*». Tehát isten név, amit sze-
ménynévként használtak. A kutatók szerint *dunai rév*
(ad portum: *Ecli*). Tehát a személynévből *helynév* lett:

Ekel vagy *Ekil*. Ma is van ilyen helységnév: *Ekel*
(Komárom megye).

Itt fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy ebben a
nyelvemlékben túlságosan sok a magánhangzó kiesés. A
magyar nyelv, éppúgy mint a sumer — nem szereti
a mássalhangzó torlódást és mérsékelten alkalmazza az
eliziót. Ebből arra lehet következtetni, hogy ezt a nyelv-
emléket — nem magyar, hanem idegenajkú szerzetes
foglalta írásba. Ennek az a hátrányos következménye,
hogy — amint megállapítottam — a nagy gyakorlattal
és tudással rendelkező nyelvészeink is, nem egyszer,
tévedésbe esnek szófejtésük során.

13. *Fidemesi*. Az oklevél nem mondja apátsági bir-
tok, hanem annak határát jelölő «terra». E névnél is
elizio (hangkiesés) történt. A helyes olvasat szerintem:
Fidemesi.

A kutatók Csepel szigetre helyezik, azonban másutt is
vannak ily helynevek.

A történeti sorrend: *Fidemes*, *Fedemes*, *Fő-
demes*.

Ezt a nevet két részre kell bontani és pedig:

al Fid és *bl emesi (emes)*.

A *fid* > *fed* > *föd* hangfejlődésből láthatjuk, hogy
itt a mai «föld» (terra) szavunk *archaikus alakjával*
állunk szemben, amit népiesen mai is «féd» — «főd»-
nek neveznek. Az egyike a legősibb szavainknak. «Sumer-
föld», mint a folyami kultúrák földje ismeretes. Ezek a
kezdeti kultúrák, a folyó földjén, vagyis a partján

alakultak ki. A *folyó partja* volt — eleinte — a művelés alá vett *föld*.

Sumerul: *bi-gi-id* = *folyó partja*.
Elemzés: *bi* = övé (névmás)
gi-ge (vagy *ki-ke*) = part, hely
id = folyó

Ennek alakulása: *bi-gi-id* > *pi-gi-id* > *fi-gi-id* > *fi-hi-id* > *fi-id* > *fíd*. (Vö. az elől bemutatott: *bi-igi* = fej hangtörténeti fejlődéssel.) Érdekes, hogy már korai nyelvemlékeinkben (1047) találkozunk a fejlettebb *«feld»* formával, ami nyilvánvalóan — *fehid* > *fejid* > *fejd* > *feld* — alakulással jött létre. Ez is igazolja azt a megállapítást, hogy a nyelvfejlődés nem volt egyenletes.

Az *«E me si»* szó sumer prototípusa: *e me-ši* = kegyes anya.

E me = *a nya*
ši, šu, ša (sag-ból) = kegyes, tiszta, fényes.

A. Deimel szerint *«e me š»* = *p a p n ō, főpapnő*.

Ez összhangban áll a szó szerinti fordításommal. Ilyen értelemben ez a szavunk kiveszett. Megtalálható azonban az *«e m se»* szó «anya- vagy nőstény sertés» jelentéssel.

A fentiekhez képest az oklevélben szereplő: *f i d e m s i* tehát azt jelenti, hogy: *f ő p a p n ő földje*.

14. *Segi sti*. Ez nem helynév, hanem kisebb tavat jelent.

Sumerul: *Sigi š-ti* = tókiöntés.
Sigi š = kiöntés (P. Hommel szerint).
Ti (*Tim*) = tó.

E nyelvemléknek még 2 magyar szórványával kívánok foglalkozni.

1. *Kangrez via* (út)

2. *Gnir uuege Holmodia*

Ezeket a szórványokat a «magyar—sumer azonosság tárgyi bizonyítékai». Budapest. 1969. c. tanulmányomban már tárgyaltam: fontosságuknál fogva azonban jónak látom annak rövid ismertetését.

15. *Kangrez via*. Amint a latin szöveg megjelöli, ez *útnév*, egyben birtokhatár. Itt is kiesett a második magánhangzó, az «á», a «z» véghangzó előzménye: «š». Olvasata tehát: *Kangare š*.

A sumerológia úttörői megállapították, hogy a sumer nép legrégebbi neve: *Ki-in-gir, Ke-en-ger*. (Oppert, Delitzsch stb.) *Ki-in* vagy *Ke-en* (*In-ki, En-ki*) istennév. Jelentése: *Alsó világ* (*Ki*) föld és vizek *ura*. Egyébként ő a sumerok *teremtő* istene, az isteni triász harmadik tagja.

Gir > *Ger* > vagy *Gar* = gyermek, nemzett, (F. Delitzsch «teremtő»-nek fordítja).

Jelentése tehát: *Ki-en* (isten) gyermeke.

A «*Ke-en-ger*» mélyhangú változata a «*gar*»-hoz igazodó *előreható* illeszkedéssel: *Ka-an-gar*.

A továbbiakban tudni kell, hogy a sumer nyelv a *többszámot* kétféleképpen képezte: vagy az «*e š*» (ez gyakoribb) vagy a «*ke*» (*ge*-ből) (ez a ritkább) többsz jellel; mindkét szó jelentése: *sok*.

Ehhez képest a «*Ka-an-gar*» többsz száma: *Ka-an-gar-e š*.

Megkaptuk tehát a «K a n g r e z» név *eredeti* alakját. Az oklevelekben előforduló «Kangrez — K a - a n - g a r - e s - v i a» azt jelenti tehát, hogy a sumerek vagyis magyarok útja.

A «ke-en-ger» többes száma: *Ke-en-ger-ek*e (vagy Ke-en-ger-eš = *En-ki gyermekei*).

Ez utóbbit teljesen azonos formában megtaláljuk «Benedek veszprémi ispán (comes) 1171 évben kelt végrendeletében», mint *terra és (villa): «K e n g e r e k»-et*. Jelentése itt is: *sumerok azaz magyarok földje*.

Ezek *perdöntő* bizonyítékok! Megjegyzem itt, hogy a «Ke-en-ger», «Ku-un-gur», «Ka-an-gar» sumer népnévvel feltétlenül etimológus kapcsolatban állnak a: Hungária, Hongrois, Ungheria, Ungarn országnevek, amelyek különféle nyelveken «Magyarországot» jelölik.

16. *G n i r u u e g e H o l m o d i a*

Sumer szöveg: *g e - n i - i r w u - e g e : G u l - m u h - d i - a*
Régibb forma: *g e - n i - i r m u - i g i G a l - m a h - d u - a*

A sumer szöveg elemről-elemre:

<i>g e</i>	= egy, első (ege-ből <i>első</i> lekopással)
<i>n i - i r</i>	= fejedelem (nim - gir összevonása)
<i>m u - w u</i>	= ő, övé, de lehet «nevezett» is.
<i>i g i - e g e</i>	= úr, uralkodó, tekintő
<i>g a l - g u l</i>	= nagy
<i>m a h - m u h</i>	= magasztos (Isten)
<i>m a - m u</i>	= magasztos (Isten)
<i>d u - d i</i>	= gyermek

A szöveg áttéve a mai nyelvünkre: *Első fejedelem ura* (nevezett úr): «G a l - m a h - d i - a» = nagy Magasztos gyermeke.

Itt fel kell hívni a figyelmet, hogy a sumerok «M a h» = *Magasztos, fenséges* címmel mindig a legfőbbnek tartott istenüket tisztelték meg.

A «G a l - M a ģ» általában a sumerek régi *nemzeti* istenének: E l - l i l (E n - l i l) istennek volt a címe.

Vö. I s i n (Izin) sumer városállamban. E - g a l - m a h = Nagy magasztos háza (temploma): Ka-din-gir-ben (Bab-ili-ben).

E - m a h; *U r - b a n* pedig E - n u u n - M a h.

Már említettem, hogy a sumer nyelv fejlődésében a «g» hangzó h - h útján igen gyakran lekopik. Ezért a «G a l - m a h - d i» név is «A l m á d i»-ra változik.

Ma is van ilyen név a Balaton partján: *Balaton - A l m á d i*.